

Willy

ZOEKTOCHT

Geloofsboek voor kleinverbruikers

door Jurjen Beumer

(dit boek verschijnt eind november 1990
bij uitgeverij Ten Have in Baarn)

VOOR SARA EN FEMKE

Inhoudsopgave:

Inleiding

1. Verwondering
2. Heimwee
3. Kwetsbaar
4. Grenzen
5. Worsteling
6. Een wijs hart
7. De weg
8. Vincent van Gogh's religieuze zoektocht
9. Een meditatief portret van Dag Hammarskjöld
10. Zoektocht.
Literatuurverwijzing.

INLEIDING.

Dit boekje wil de lezers en lezeressen uitnodigen om mee op weg te gaan. Aan de hand van steeds een kleine 'overdenking' probeer ik op het spoor te komen van datgene wat een mensenleven inhoud en zin kan geven. De titel 'zoektocht' duidt erop dat die inhoud nooit pasklaar voorhanden is, maar zich zo nu en dan, al speurend aan ons voordoet. Hoe-zeer deze zoektocht aanzet tot maatschappelijk engagement komt mij gaandeweg scherper voor ogen. Een jaar lang heb ik in Hervormd Haarlem steeds een 'column' geschreven. Hieruit is dit boek ontstaan. Hoewel er een sterk innerlijk verband tus-sen de delen zit, kunnen ze ook op zich gelezen worden. Het zijn geen meditaties en geen exe-geses, maar iets daar tussen in. De term 'medi-gese' van W. Barnard spreekt me aan. 1)

Hoe een concrete zoektocht gaat zien we in de levens van twee zoekers bij uitstek: Vincent van Gogh en Dag Hammarskold. Wat hebben zij mij de afgelopen jaren geholpen! Of zij iets GEVONDEN hebben, of ik zelf iets gevonden heb? Met het begin van een antwoord op deze vraag sluiten we dit boek af.

Bij dit alles heb ik mij de opdracht gegeven zo min mogelijk vak-theologie te schrijven. Dat doen we elders. Hier moet het gaan over het geloof zelf, over de 'binnenkant', over de drijfveren achter denken en handelen. Vandaar de ondertitel, 'geloofsboek voor kleinverbruikers'. Soms kan een woord, een kleine gedachte verderhelpen. Als dat lukt bij deze of gene dan is mijn moeite meer dan beloond.

Jurjen Beumer
Haarlem, najaar 1990.

Hoofdstuk 1

VERWONDERING

Het is voor velen een doorleefde ervaring; geloven ontspringt aan de verwondering. Verwondering over het feit dat we er zijn, dat het leven ons geschonken is. Verwondering over de dingen om ons heen, of mensen die ons gegeven zijn. Soms staan we daar bij stil.

Even licht de verwondering op als ik door de Haarlemmerhout wandel, een groene long temidden van rondrazend verkeer. Ik kom er op adem en de wisseling van de seizoenen herinnert mij eraan dat ook ik mijn 'getijden' serieus moet nemen. De zomer is schitterend, een breed bladerdak biedt bescherming.

Eeuwenoude bomen, trouwe metgezellen op de gang door het leven.

Niet alleen de natuur, ook de cultuur wekt verwondering. Als ik door de Grote Kerk loop, op maandagochtend vroeg voor we met de kollega's vergaderen. 'Verwondering', wat gaaf is dit alles, zo oud ook. Geslachten voor ons was hier ook al die 'wolk van getuigen' (Hebr.12,1), onze voor-vaders en -moeders in het geloof. Er gaat troost en bemoediging van uit. De gewelven steunen het gebouw maar op symbolische wijze ook ons geloof. Wij immers hoeven het geloof en ons kerk-zijn niet steeds

opnieuw uit te vinden. We worden gedragen door 'iemand die groter is dan het eigen hart' (1 Joh. 3:20) We ontvangen uithoudingsvermogen, ook voor ons kerkewerk. Want soms kan de verwondering omslaan in verbazing, in ontzetting. We dreigen 'van ons geloof te vallen', we worden cynisch en verbitterd. De wereld met al haar noden dreigt de verwondering te verstikken, de kerk met al haar problemen en geschillen dreigt de boodschap te verstoppert. Het gevaar dreigt dat we de wereld 'wereld' laten en onszelf als handlangers van de tijdgeest gaan gedragen. Het Allerbeste wordt smakeloos als de gist van het evangelie gelijk gesteld wordt met ons kerkelijk 'bedrijf', als de Heilige Geest moet bukken onder onze kerkelijke structuren. 'De Geest waait waar zij wil' (Joh. 3:8). Haar volgen op haar genadige gang door de geschiedenis brengt ons terug bij de verwondering en scheidt een dienstbare 'pinkster'-kerk; dit betekent, er zijn voor de stemmelozen, de hulpelozen, de radelozen en redelozen, dichtbij en ver weg. Verwondering over het 'wonder' dat dit kan en mogelijk is; dat er Een is die dit verrassende leven heeft geleefd en volbracht. Over 'Deze Mens' verwonder ik mij nog het meest. K.H.Miskotte schreef in 1925 in het gemeentebladje van Kortgene over 'Het wonder'

'Het is zo wonderlijk: alles kan ik verliezen, maar U niet. Ik ga telkens tot een uiterste, ik kom steeds weer in een zinkende avond en mijn werk zinkt mede, mijn droom ook, maar Gij stijgt als de milde maan boven de velden en uw sterrenregen is al - barmhartig om mijn hoofd. -

Het is zo wonderlijk: soms denk ik, dat ik U verloren heb en mijn ogen zijn uitgebrand van stormend verdriet en de dingen proeven als as in mijn mond en - zie, er zijn twee kinderoogen, die groeten over de heg en Gij zegent mij, moede en verlorene. Het is zo wonderlijk: soms meen ik, dat ik zo gebouwd ben en zo geaard, dat 'k bij U, o, Schoonheid, bij U, o, mijn God behoort, maar dan brengt Gij de stille stede mijns harten in oproer van twijfel en angst, opdat ik mij niet zou verheffen en gebroken, in het kleed van de deemoed, zou komen kloppen op Uw deur.

Het is zo wonderlijk: alles kan ik verliezen, maar U niet. Doch, wanneer 'k dit weten als een veilige schat bewaar, o, wanneer 'k daar henenschrijd in mijn besef Uw kind te zijn, dan brandt plots de weg onder mijn voeten. Dan echter, als het mij weer genade en wonder wordt, dan, o, Heerlijke, roepen alle bloemengezichten het uit, het schalt in de wind en het druipt met de zon tot op mijn handen en het fluistert door de hoge nacht, dat ik inderdaad U niet verliezen kan, dat ik alles, alles verliezen kan, maar U niet.' 1)

2.

De geschriften van de joodse filosoof/theoloog Abraham Joshua Heschel (geb. 1907 in Warschau) zijn doortrokken van een innerlijke gloed. Meer dan om ideeën of stelsels gaat het bij

Heschl om de mens die gefascineerd is door de verwondering. Verwondering om wat er gebeurt in natuur en geschiedenis. Godsdienst heeft volgens hem alles met deze verwondering te maken. ONVERSCHILLIG in het leven staan, de wereld de wereld laten, je er niet voor inzetten dat er recht geschiedt, jezelf niet in het verlengde zien van de Schepper die nog steeds wil dat jij MENS WORDT; dat alles is het tegenovergestelde van verwondering en wordt door Heschl als 'zonde' gezien. 'De dingen als vanzelfsprekend gaan zien is de zekerste manier om van God te vervreemden. Dit gebrek aan verwondering is kenmerkend voor de moderne mens. Toch begint het besef van het goddelijke met verwondering. Daartoe is een verandering van blikrichting nodig, een loskomen van onze aanpassing aan vaststaande ideeën en geestelijke clichés. De telkens opnieuw ervaren verwondering en radicale verbazing markeren de weg tot het geloof.' 2) Het antwoord van de mens op deze verwondering is het GEBED. Het is dezelfde Heschl die dit antwoord van de mens uitwerkt in zijn prachtige boek 'In het licht van zijn aangezicht.' 'Bidden is acht slaan op het wonder. (...) Gebed is ons bescheiden antwoord op de onvoorstelbare verrassing van het leven.' 3)

Mensen die dit antwoord veronachtzamen worden onverschillige, brute mensen. Zij missen het geheim van het leven en gaan denken dat datgene wat ze zien DE werkelijkheid is. Dan krijgen de schreeuwende krantekoppen en de bloeddorstige tv-beelden toch gelijk; dan worden we geregeerd door de dodelijke feiten van alle dag. Dan vervalt de mens aan onverschilligheid en wordt cynisme een nieuw GELOOF. We hoeven nauwelijks te zeggen dat deze onverschilligheid ook de christelijke gemeente treft, terwijl juist daar een OPSTAND tegen de heersende feiten en meningen zou moeten plaatsvinden

Alles draait dus om het antwoord (het gebed) van de mens op de verwondering. Liturgie, de viering van brood en wijn, heeft dit alles tot inzet. Liturgie onderhoudt a.h.w. dit menselijk antwoord. Het gebed houdt de toekomst open. Dit 'onderhouden' illustreert Heschl aan een verhaal. 'Er was een klein, geïsoleerd joods stadje, ver van alle grote wegen van het land. Toch had het wel alle noodzakelijke gemeenschapsvoorzieningen: een badhuis, een begraafplaats, een ziekenhuis, een school en een rechtbank. Ook waren er allerlei handwerklieden - kleermakers en schoenmakers, timmerlieden en metselaars. Slechts een beroep ontbrak: er was geen klokkenmaker. In de loop der jaren gingen vele klokken zo hinderlijk ongelijk lopen, dat de meeste mensen ophielden hun klok op te winden, en er niet meer naar omkeken. Maar anderen vonden dat de klokken, zolang ze nog liepen, niet verwaarloosd mochten worden. En dus bleven ze hun klok elke dag opwinden, ook al wisten ze dat hij niet meer de juiste tijd aanwees. Op zekere dag deed het nieuws de ronde dat er een klokkenmaker in de stad was aangekomen. Iedereen haastte zich zijn klok te halen en bij de klokkenmaker te brengen. Maar alleen de klokken die al jaren

waren opgewonden, kon hij nog repareren. De andere waren teveel verroest!

3.

'Komt, verwondert U hier mensen.'

De dagen zijn kil en nat. De natuur is ondergedoken en houdt zich stil om nieuw leven voor te bereiden. De mensen gaan dikgepakt hun weg. Voor-overgebogen op hun fietsen, opboksend tegen de dure elementen van dit jaargetij. Soms ligt er heel even een wit tapijt van sneeuw. De grauw-sluiers rond onze levens mogen even schitteren tegen de strakblauwe winterlucht. Auto's lijken opeens goedmoedige ijsberen en helemaal niet meer die lawaaierige verzoekers. Bomen pronken als trotse reuzen en lijken nog eeuwen mee te kunnen. Kinderen schuifelen op gladde ijzers op zoek naar vaste grond onder de voeten. Daags erna waait de warme wind dit witte al weer weg. De stoep voor de deur blubbert en de bomen leven opnieuw groen-uitgeslagen. December en januari, maanden van binnen-zijn en overwinteren. De duisternis schijnt het laatste woord te hebben, het licht is weg en wacht op een nieuwe zonnewende.

Het is niet voor niets dat in onze cultuurstreken juist in deze donkere dagen een steekvlam door de duisternis schiet. In deze tijd waarin wij diepingekraagd met onze neus naar de straatstenen ons voortbewegen, worden wij opgeroepen onze blik naar boven te richten. 'Kom niet om in de duisternis, laat je niet kwellen door de dichte donkerte' zo klinkt het 'uit den hoge'; 'weest niet bevreesd!'. Want er is zoveel om bang voor te zijn, we leven in een fobische tijd. Immers, ook tijdens de normale gang van alle dag dreigt de duisternis het te winnen. Wat zijn we dan ver van huis! Want dan immers wordt ons onze VERWONDERING uit handen geslagen. Het allerbeste dat we hebben, die kiem in ons die aangelegd is op het Licht dreigt te verstikken. En dat precies is de bedoeling van de machten van de Duisternis. Nee, Kerst is geen idylle, maar een regelrecht verzet tegen hen die onze verwondering klein willen krijgen. Kerst is ook geen natuur-lyriek, hoewel de os en de ezel mogen meedoen, en er niets tegen is om de (germaanse) symboliek van licht en duister te gebruiken. Als we bij dit alles maar niet vergeten dat het met Kerst om de 'menswording' van die ENE gaat; die Ene die niet ten eigen bate heeft geleefd, maar ten dienste van ons ALLER menswording. Want het zal duidelijk zijn dat wij, bijbels gezien, nog lang geen 'mensen' zijn, ook al horen wij biologisch bij die soort. Nog teveel zijn wij besmet met duisternis en nog te weinig met 'verwondering'. Dat laatste is de inzet van Kerst; 'Komt verwondert U hier mensen'. Want er is Een die het 'Gode-gelijk-zijn' (Fil. 2,6) niet heeft geschuwd en voluit wilde leven vanuit de verwondering.

Die Ene? Een? Heeft 'Deze' dan geen Naam? In het Weinachts-Oratorium van J.S. Bach heet 'Deze': "Immanuel, o

woord zo zoet" (o susses Wort'). Heel intiem componeert Bach de betekenis van deze Naam. De baspartij zet in en als deze eindigt met, "Mijn Jezus is mijn lust en leven/mijn Jezus verkwikt hart en leden", zet het koor in en omlijst de basstem op een fenomenale manier met de woorden: "...Jij hebt je voor mij gegeven/ aan het hout van het kruis/Kom, ik wil je liefderijk omarmen...".

Het is vooral de juichende klankkleur van Bach die als het ware de duisternis onttovert. De verwonde-ring over Christus groeit met elke noot. De taal is, geheel in de stijl van de toenmalige Lutherse orthodoxie, overdadig pietistisch.

Daarom luister ik naast Bach ook altijd naar het 'KLEIN KERSTORATORIUM' van Huub Ooster-huis. Zijn teksten zijn ook intiem en persoonlijk, maar hebben een bijbels-maatschappelijke dimensie die bij Bach volledig ontbreekt.

Oosterhuis verwoordt de kritische klacht en de messiaanse droom van Jesaja op een ongekend indringende manier. De muziek van Antoine Oomen (solisten en koor, fluit en hobo) bij het gedicht op Jesaja 8 ontroert.

Bij het luisteren schiet steeds door me heen: 'ja, zo moet het zijn, zo zal het worden.' De verwonde-ring groeit, het verzet wordt weer wakker, de duisternis sluipt heel stilletjes weg. Kind ons geboren!

"Het volk dat in duisternis gaat
zal aanschouwen groot licht.
Die wonen in schaduw van dood
over hen op gaat het licht.

Zij zullen lachen en juichen
als op de dag van de oogst." 5)

Hoofdstuk 2

HEIMWEE.

'God sterft niet op de dag dat we niet meer in een persoonlijke godheid geloven, maar wij sterven op de dag dat het leven niet meer doorstraald wordt door de schittering van het steeds opnieuw geschonken WONDER, vanuit bronnen die iedere ver-stand te boven gaat.'

'Verwondering', het citaat hierboven vat het alles nog eens samen. Het zijn woorden van Dag Hammar-skjo"ld, oud-secre-taris-generaal van de Vere-nigde Naties. In hoofdstuk 9 schetsen we een por-tret van deze moderne 'mysticus' en gids in het geestelijk-/politieke leven.

Want dwars door de ervaring van de verwondering, onverwacht en onaangediend meldt zich maar al te vaak een HEIMWEE. De ervaring van Gods JA tegen mens en wereld dreigt ten onder te gaan in het NEE van de directe aanblik. Deze wereld met haar leed, haar zorgen, haar geweldige vragen rond bijvoor-beeld chemische bewapening en milieu. De mensen die op deze aarde leven; altijd geneigd de

verkeerde kant op te lopen. De bijbel wil ons van chaos naar schepping, van niets naar iets dat heel en vol heil is. Maar wij mensen marcheren in volle vaart terug naar de chaos. Persoonlijk en maatschappelijk. De woorden van Paulus lijken zo waar: 'Want niet wat ik wens, het goede doe ik, maar wat ik niet wens, het kwade, dat doe ik.' (Romeinen 7:19) Dit heen en weer kwelt ons. Verdwaasd en onrustig zwenken we tussen verwondering en heimwee. Soms lijkt het heimwee het te winnen, de verwondering verdwijnt achter de horizon. De zwaarte van een bestaan zonder glimp van hoop is nauwelijks te dragen, het heimwee doet zo'n pijn dat we de oriëntatie verliezen. Maar onder ons zijn zelfs mensen die de 'zoete' pijn van het heimwee moeten ontberen. Dan is het leven verdoofd, de afgrond grijnst als nooit tevoren. Ontmoedig dwalen velen door onze straten of verkommeren in de eenzaamheid van hun beschadigde ziel. Dat we als gemeente bidden om 'heimwee', om een miniem contact met de verwondering. Dat eens het licht van het Gelaat datgene wegschroeit wat nu pijn doet.

De hoop op deze ontmoeting wordt indringend verwoord door de in Brazilië werkende en uit Nederland afkomstige bevrijdingstheoloog Carlos Mesters.

'De feiten van het leven, de gebeurtenissen van elke dag, de dingen die er zo plaats vinden op de wereld, dit alles is voor mij een gebroken schilderij, uit elkaar gevallen in ontelbare stukken, waar geen verband noch eenheid tussen te zien is. Het Gelaat dat er op stond afgebeeld is niet meer herkenbaar. Het schilderij was al gebroken toen ik geboren werd. Ik heb het nooit geheel gekend. Ik ken het Gelaat niet. Ik heb het nooit gezien. Maar toch weet ik dat het bestaat, want ik zie nog zijn trekken, verscheurd en geschonden, in die brokstukken van het leven. Het moet een heel mooi Gelaat geweest zijn, want, zelfs verscheurd en geschonden, zijn zijn trekken nog zo rustig, zo gelaten en zo aantrekkelijk, dat ik er HEIMWEE van krijg. Veel mensen zijn bezig, op verschillende manieren, het schilderij te herstellen. Ik weet niet te zeggen of zij dat doen omwille van het schilderij op zich of omwille van het Gelaat. Toen dacht ik bij mezelf: ik ga meedoen, en proberen dat verscheurde leven weer heel te maken. Ik wil dat Gelaat zien, dat me zo aantrekt. Soms lijkt het me alsof we er bijna mee klaar komen, en dan bekruipt me steeds de gedachte: ik moet dat Gelaat al eens eerder gezien hebben, maar ik weet niet meer waar noch wanneer. Zoeist duurt echter altijd maar heel even. Dan valt alles weer uit elkaar, en blijf ik weer met de brokstukken zitten. Toch blijf ik doorgaan, samen met anderen, ZOEKEND naar de ontbrekende stukken. Tot nu toe ben ik er niet in geslaagd. Maar iets zegt me dat dat een keer zal gebeuren. En dat zal -zo verzekert ik je- de gelukkigste dag van mijn leven zijn. Want in dat Gelaat zit de sleutel van het leven, de zin van ons bestaan en van onze strijd voor een betere wereld. Ik wil dat Gelaat zien dat me zo aanstaart en aantrekt vanuit de brokstukken van het leven.'

Hoofdstuk 5.

KWETSBAAR.

Wij mensen leven onze dagen. De gang van alle dag is neutraal en aan de oppervlakte als ze niet doorkruist wordt door onderbrekingen. De sleur van de dag kan op den duur verlammen als er niet het uitzicht is dat het leven ergens toe dient. Zo moet de zin van de sabbat verstaan worden. De dagen van de week krijgen relief tegen het licht van de zondag. De dag waarop het perspectief van een nieuwe hemel en een nieuwe aarde wordt verkon-digd en gevierd bepaalt ons gaan en staan. Het is hoopvol dat de bijbel de aan ons mensen toegemeten tijd berekent in DAGEN. 'Tijd' is teveel voor ons mensen. Tijd zegt op zich ook niets. 'De' tijd maakt ons duizelig, we kunnen het niet overzien. En dat hoeft ook niet. De tijden zijn in Gods hand. Gods tijd strekt zich zelfs uit 'van eeuwig-heid tot eeuwigheid', dat wil zeggen; zolang er mensen zijn op aarde wil God er zijn. Dat is de betekenis van zijn/haar Naam (Jhwh); 'ik zal er (altijd) voor jullie zijn'.

Zoals het met de sabbat is, zo is het ook met de andere feest- en gedenkdagen. Ons leven krijgt kleur en wordt volop liturgisch door middel van de hoogtepunten van de gedenkdagen. Velen ervaren onze huidige tijd als kleurloos en zonder perspec-tief. De verwondering om het leven is omgeslagen in verbittering. Zelfs het heimwee als reactie op de verwondering is veel mensen uit handen gesla-gen. Het hele leven lijkt 'lijdenstijd', IS bijbels/ liturgisch gezien veertig-dagen-tijd. De veertig dagen voor Pasen, de veertig jaren van het volk Israel in de woestijn: 'zo is jullie leven!', zegt de Schrift, 'probeer je daar niet kramp-achtig aan te onttrekken, jouw levensdagen zijn deze veertig dagen'.

Zie Hem gaan, eens mens op weg naar Golgotha. Probeer die veertig dagen eens samen met Hem mee te gaan. Leg jouw leven eens tegen het levens-verhaal van die Ene.

Hoe is dan Zijn levensverhaal? Waarom werd hij vermoord en aan een houten paal op een kale heuvel te schande gezet? Omdat hij KWETSBAAR durfde zijn. Omdat hij zich niet indekte tegen listen en leu-gens van mensen om hem heen. Omdat hij de liefde durfde leven, zomaar, zonder vooropgezet doel, vanuit geen enkele ideologie. Omdat hij te vinden was op plaatsen waar men 'God', die 'Liefde' is, helemaal niet zocht. Ten diepste, omdat hij een mensenleven niet nam voor wat het was, 'het is nu eenmaal zo' is onze 'dood'-doener, maar ieder mensenkind aanzag in wat hij of zij WORDEN kon. Achter elk gezicht probeerde hij het gezicht van de levende God te zien. Elke situatie, elk voorval maakte hij transparant tot op de Bron van ons bestaan.

Het leidende beginsel in onze dagen is ONKWETS-BAARHEID. In het klein en in het groot zijn we erop uit de feiten te beheersen, ze naar onze hand te zetten. Onkwetsbaarheid is het hart van de bewapeningswedloop. Ook nu er een grote mate van ontspanning is tussen Oost en West blijven wapens een vijand zoeken, daarom zijn ze zo gevaarlijk. Laten we niet te snel denken dat de politici 'het' wel weten. Teveel economische belangen spelen mee om tot afschaffing van dat gemene wapentuig over te gaan. In heel verfijnde mate gaat het nog steeds door, nu helaas zonder de tegenkrachten van een sterke vredesbeweging. De dodelijke spiraal van onkwetsbaarheid is ook de spil van onze (wes-terse) economie. De ander aftroeven, hem voor-zijn, haar pakken op de zwakste (=kwetsbaarste) plek. En ook nu weer loopt het politieke parallel met het persoonlijke. Onze omgang met mensen wordt ook vaak bepaald door het eigen gelijk. We staan ons voor op onze sterkste kanten, daarmee trekken we ten strijde. Onszelf laten kennen in onze kwets-bare kanten, daardoor misschien wel kwetsures oplopen, dat is een riskante weg. En als we nog dieper afsteken; kennen we eigenlijk wel onze eigen kwetsbare plekken? Onze diepste gevoelens, het nivo waarop ons mens-zijn zich afspeelt, ligt dat niet al te vaak ook voor ons zelf verborgen. De bijbel leert ons onszelf te LATEN kennen. Wij zeggen vaak tegen elkaar: 'laat je niet kennen zeg', we bedoelen: 'doe niet zo kinderachtig, wees toch flink, huil toch niet'. De verhalen van Is-rael en Jezus zeggen: 'laat je kennen, durf kwets-baar te zijn'. Dat wij de veertig-dagen-tijd van ons leven doorzichtig maken tot op het leven van Jezus. Dat wij ons door Hem laten dragen tot in het hart van God. Dat wij hem volgen op die kwets-bare tocht naar Jeruzalem. Dan eens, zullen wij ontwaken in het ochtendlicht van de Paasmorgen; nieuwe mensen, kwetsbare mensen, gekend zoals we bedoeld zijn. Tijdens de tocht zingen en bidden we.

Zingen en bidden.

Eigenlijk moeten we alleen maar zingen.
Zingen tegen de klippen op.
De feiten slaan ons dood,
daar kunnen we niet in geloven.
De bijbel is een lied, dat zingt:
wat je ziet dat moet je niet geloven.

Eigenlijk kunnen we alleen maar bidden.
Want hoe kan ik verder met zoveel last
en zoveel on-kwetsbaarheid?
Zeg het maar God, zeg maar wat je wilt van mij.
De Stem zegt: ga door, houd moed,
wat je doet is goed,
geloof niet in die brallers,
zoek mensen om je heen,
vorm een groep van hopers en bidders,
van strijders en werksters voor gerechtigheid.

Ga mee met mij zegt die Mens uit dat verhaal,
zie dwars door alle brute feiten heen,
nog kan het, nog is het niet te laat.
Kom, verderop, daarginds, zie je dat licht

daar aan de horizon. Ergens daagt de morgen van Pasen al. Even nog, veertig dagen, dertig, twintig; de wanhoop krijgt je niet te pakken. Verzamel dan je beste krachten, het einde is in zicht.

Hoofdstuk 4.

GRENZEN.

'Het verlangen is -als de vogel- de grenzen al over; het woord hinkt achterop en zoekt nog naar het nieuwe dat het hart al vermoedt.'

Onherroepelijk stuit een ieder van ons ter gele-gene tijd op zijn of haar grenzen. Je wilt veel, maar je kunt niet alles. Het omgaan met die grenzen in en aan jezelf is een hele levenskunst. Voor de een zijn de grenzen gauw bereikt; 'tot hier en niet verder', klinkt dan de onverbiddelijk-ke stem. De ander waagt het nog wat verder omdat ginds verderop het nieuwe en verrassende vermoed wordt; 'kom, ga mee, laat je niet tegenhouden', klinkt dan de uitnodiging om mee te gaan. Grenzen stellen en grenzen overschrijden. Inder-daad, de ambivalentie van een mensenleven pendelt tussen deze beide polen heen en weer. Dat de realiteit maar al te vaak de droom overwoekert leert ons de dichter:

'De mens
trekt vaak een grens
uit angst voor wat er aan de overzijde is
of mogelijk zou kunnen zijn.
Die zelfgetrokken grens geeft hem een safe gevoel
en daardoor wordt die grens wel eens zijn levensdoel
... Principe, onaantastbaar als een god
en wie die grens passeren wil, maakt hij gewoon kapot.'

(H. Hoek in de bundel 'Vlekken')

Onze politiek/maatschappelijke systemen zijn ge-bouwd op dergelijke grote zekerhe-den. Reeds een vraagteken bij een geheide politieke mening doet de gemoede-ren verhitten. Het lijkt of de grenzen eens en voorgoed zijn getrokken. Politiek en gods-dienstig conservatisme is gee"nt op een dergelijke levensin-stelling. 'Je weet wat je hebt en je moet maar afwachten wat je krijgt', is een geoliede uitdrukking. Het fundamentalisme dat zich momen-teel wereldwijd aandient gedijt goed in dit kli-maat. Nergens worden grenzen zo stringent afgeba-kend. Ons hele leven kunnen we bezien in het licht van die eerder genoemde ambivalentie. Want grenzen zijn enerzijds een bescherming: een mens kan niet alles, hoeft ook niet alles. Anderzijds kunnen grenzen de menselijke ontplooiing verstikken: de sabbat is er voor de mens, en niet de mens voor de sabbat. (Markus 2:27) Zo 'begrensd' Jezus de menselijke vrijheid. Hoe houden wij het uit in die spanning, temeer daar de realiteit van elke dag ons, zo men zegt, 'met de neus op de feiten drukt'?

In het mooie boek van Herman Andriessen, 'Naar het land dat ik u wijzen zal, De spiritualiteit van het pelgrimeren.' komt de grens ook ter sprake. Andriessen beschrijft de levensweg van de mens als een pelgrimsweg. Op grond van echte pelgrims-verhalen laat hij zien dat een mens die niet pelgrimeert veel meer geleefd wordt dan zelf leeft. Je hoeft niet een letterlijke pelgrimage naar bijvoorbeeld Santiago di Compostello te maken om dit pelgrimeren te leren. Elke dag kan een pelgrimstocht zijn of het tegengestelde, 'met de rug naar de toekomst leven'. Wie pelgrimeert stuit op grenzen. 'De rivier stroomt ongehinderd verder, de bossen zetten zich eenvoudig voort, de weide is aan de andere zijde even groen als bij ons, de vogel vliegt argeloos van het ene gebied naar het andere. Maar een mens moet over de weg en daar loopt de grens dwars doorheen. Wanneer wij haar niet 'nemen', houdt de tocht op.' Aan en op die grens ervaren wij onze ambivalentie. We stuiten er op de 'begrensdheid van ons concrete bestaan en de grenzeloosheid van ons hart'. 'De grens maakt ons op die manier onze begrenzing en onze grenzeloosheid bewust. En daarmee roept ze een eigen spanningsveld op: er zijn grenzen en wij zijn daar aangekomen; niettemin zijn ons hart en ons verlangen grenzeloos.' 1) De leeftijdsgrens bijvoorbeeld. Wie zich neerlegt bij de harde, biologische feiten van de ouderdom miskent de grenzeloosheid van het hart. Wie echter in jeugdige overmoed de grenzeloosheid adoreert zal vele kwetsures moeten inkalkuleren. Soms zal metterdaad voor een grens gestopt moeten worden omdat aan gene zijde het moeras lonkt, je zou verdrinken.

Op de grens doen zich deze grensgeschillen voor. Op de grens worden mensen aan zichzelf herinnerd in uitdagende en bevestigende zin. Mensen leven per definitie in grensgebied, dat is de plaats ons toegemeten. Het is niet verwonderlijk dat in het bijbelse verhaal de eigenlijke beslissingen vallen in en rond het grensgebied. Daar waar de mens in tweestrijd vertoeft vallen de echte beslissingen. Op de breukvlakken van het leven komen de echte vragen aan het licht. In de crisis worden wij gelouterd. Gelukkig is er hier en daar een gids die ons wegwijs maakt in dit grensgebied. Niet de lokkende roepstem van de verleiding (Mt.4:1-11), niet het bange klagende van de eenzame nacht (psalm 130), maar Hij wiens geest ons oproept om toch mee te gaan over de doodsvier, om 'voorbij te hinkelen' (is hebreuws voor 'pesach'-pasen) aan de 'dood'-doeners die ons klein houden. 'De pelgrims-tocht eist van ons dat wij grenzen overgaan. De levensweg vraagt dat wij grenzen verleggen. Verleggen, want opruimen zal wel niet gaan. Naarge-lang het leven vordert, komen nieuwe grenzen aan. Er zijn ook hier grenzen aan de groei, en niet voor niets wordt er gesproken van 'groei en grens in de volwassenheid'. Wanneer het leven zich ont-plooien wil en het verlangen gaande wil blijven, zullen wij voortdurend grens-verleggend bezig moeten zijn.'"

Hoofdstuk 5

WORSTELING.

1.

Aan de Jabbok, genesis 32: 22-32. Slechts 120 woorden. Wij hebben vele preken nodig om de betekenis ervan dichterbij te krijgen. En dan nog, als je denkt 'nu heb ik het' dient er zich weer een andere laag in het verhaal aan. De Jacobcyclus, met als

hoogtepunt deze pericoop, is een onover-troffen VERDICHTING van Hebreeuwse vertel-kunst. Waar te beginnen?

Misschien het eerst gewoon bij de tekst. De tekst zelf geeft de kontekst aan: de kontekst dwingt naar de tekst. In trefwoorden en sleutelwoorden wijst de tekst ons naar het voorafgaande en naar wat komen gaat. Nacht, dag-dageraad, de zon, de grens, de heupspier en bovenal DE ZEGEN. Dan de personages: Jacob (Israel), de mysterieuze man, 'God', Pnie"l en bovenal DE NAAM.

2.

Het lijkt wel of het hele boek Genesis toewerkt naar deze episode. Alles wat tot nu toe gezegd en gedaan is culmineert naar dit grens-geschil tussen God (?) en mens. Als hier geen beslissing valt 'ten leven' dan kan het verhaal niet verder, dan blijkt mens-zijn een vergissing en de Schepper een fictie. Als de mens alleen maar zijn/haar weg kan gaan als 'pootjelichter' (Jacob), als bedrieger, dan komt hij met alle goede dat hij daarna ook doet 'bedrogen' uit. Twintig jaar 'in den vreemde' hebben Jacob gelouterd voor dit moment. De 'nacht van de ziel' (Johannes van het Kruis) heeft hij altijd kunnen verstoppen en wegduwen in bezit, in geld en goed. Maar nu is het uur U: 'Zo bleef Jacob alleen achter.'

3.

Jacob en Esau. In Rebecca's schoot dienen zich twee manieren van leven aan, ze 'stieten in haar binnenste tegen elkander'. 'Twee volken zijn in uw schoot, en twee naties zullen zich scheiden uit uw lichaam; de ene natie zal sterker zijn dan de andere, en de oudste zal de jongste dienstbaar wezen.'

Welke 'levensweg' zal de keuze van Israel zijn: de Esau-weg of de Jacob-weg?. De 'ruige' weg of de weg van de 'geroepene'? Esau wordt het eerst geboren. Hij zal dus de weg-van-de-zegen volgens goed gebruik door mogen zetten. Ja, volgens goed gebruik in de 'religie' waar de natuur het voor het zeggen heeft. In de Tora echter worden de natuur en de natuurlijke neigingen van mensen doorbroken en op de tweede plaats gezet. Het voor-gangerschap in Israel is geen kwestie van biologie maar van theologie. Daarom gaat alle aandacht naar Jacob, 'wiens hand Ezau's enkel vasthield'. Nomen est omen, de naam is een teken! Jaa"kov: enkelpak-ker, hakzetter, pootjelichter.

Weet wel Jacob dat 'geroepene' zijn verplicht, er wordt nu extra op je gelet. Voor je het weet val je door de mand. En inderdaad Jacob maakt zijn naam waar. Hij STEELT de zegen met list en bedrog. Hij moet weg, het land uit en krijgt in den vreem-de 'een koekje van eigen deeg' zou je kunnen zeggen. Oom Laban is hem te slim af.

Jacob mag nu dan de 'gezegende' zijn, maar geze-gend leven 'ten koste van' zal nooit lukken. Al is het verhaal dan heel duidelijk in de 'angst' die het heeft voor de destruktieve Ezau-leefwijze, je heft die 'weg ten kwade' nooit op door bedrog. Dan maak je het alleen maar erger omdat je de ander tart en nog kwadere krachten bij hem bovenroept. Je zult hoe dan ook in het reine met het vreemde en andere moeten komen, anders loopt de

geschiedenis uit op een bloedbad. Wil het verhaal, onze levens-geschiedenis, doorgang kunnen vinden dan zal menselijk bedrog aan het licht moeten komen en opgeheven (verzoend) moeten worden. Niet zomaar als een beleefd gebaar, maar oog in oog met de ander. 'En een man worstelde met hem....'

4.

Intussen groeit mijn sympathie voor Ezau. Die halfzachte Jacob, hij zal me wat. Wat nou, zo'n 'ethische' leefwijze! Altijd maar denken aan goed en kwaad is dodelijk vermoeiend. Laten we toch leven! Lang leve de lol, morgen zien we wel verder. De wereld is mij lief. Wat een mogelijkheden, wat een grenzeloos leven. Jong, gezond, vitaal, geld, roem. Het is zeker, onze cultuur ligt in aanbidding voor Ezau en we hebben er allemaal een tik van meegekregen. 'Jacob' staat haaks op ons leven, het verschaft ons ergernis. 'Esau', dat is wat Miskotte 'heidendom' noemt, en hij heeft daar sympathie ? dan zeker begrip voor. Het zit ons in het bloed. Diep in ons hart kunnen we het niet hebben dat er maar EEN zegen is die ons via Israel (=Jacob) ten deel valt. 'Hebt Gij slechts deze ene zegen, mijn vader?' zegt Ezau als hij bedrogen is.

5.

De gezegende Jacob heeft een loden last te dragen. Met zo'n ballast op je rug kun je nooit het beloofde land binnen. Bovendien kan hij zelf ook niet verder. Hij komt ook aan de grens van zijn eigen leven.

Jacob gaat uiteindelijk het gevecht aan. Met wie eigenlijk? De tekst spreekt over een man. Wie is die man? Gelukkig laat de tekst ons de vrije ruimte om in te vullen; het is een open vraag. Jeroen Witkamp (abt van de trappisten in Zundert) brengt het in zijn boekje 'Spiegelbeeld' heel dichtbij. De man is Ezau, en Ezau is niet alleen de broer, maar ook de ander in mijzelf. Jacob komt eindelijk zichzelf tegen. Jacob en Ezau, zwei Seelen in einer Brust. 1) Ze vechten in Jacob (en in ons) om voorrang. Mensen heen en weer geslingerd tussen 'kariere en roeping, tussen gevoel en verstand, tussen drift en geweten, geen mensen uit een stuk (...) je gevoel zegt dit, je verstand zegt dat. Je driften zeggen: leef er op los: en sla er op los, als ze je de voet dwars zetten: je geweten zegt: je zult de vijand zegenen!' 2)

J.P. Fokkelman in zijn 'Oog in oog met Jacob' (Assen 1981) schroomt niet om na 'de eerste lektuur' van deze verhalencyclus (en hij doet dat uitvoerig, van tekst tot tekst en via een gedegen structuur-analyse) te gaan spreken over 'de tweede lektuur', t.w. de 'duiding op psychisch, symbolisch en spiritueel niveau'. 3)

6.

Wie is die man? 'Ligt Jacob met zichzelf overhoop? Met de andere, onderdrukte kant van zichzelf, zoals de Joodse traditie wil, die de als een nachtdemon verschijnende tegenstander in verband brengt met Ezau? Of is het God die hij ontmoet, nu hij terugkeert tot zijn roeping. Of is het het een en het ander, God in de gestalte van

Ezau, vermomd als een rivierde-mon, een wraakengel? Immers, de ander kan een engel, een demon, maar ook een verwijzing naar de Gans Andere zijn, elke ander staat immers dicht bij de Gans Andere dan ik-zelf! Is het iemand die het heil, de heelijkheid van Jacob beoogt of een kracht die hem wil breken, uiteen wil laten vallen? Het is een worsteling in de nacht. Wie niet teveel pillen inneemt kan 's nachts God ontmoeten of spoken zien. En soms lijken die twee op elkaar! Die kan tot zichzelf komen, zijn ware zelf; of gek worden. 's Nachts, wanneer alle vluchtwegen naar de activiteit zijn afgesneden, wanneer we de wachten die we bij de deuren hadden gezet om ze dicht te houden, sluimeren en slapen, dan kan, naar oud besef, God komen, de Bewaarder Israels, die sluimert noch slaapt, zoals psalm 121 zegt. Nachtmerries kunnen komen, maar ook visioenen, en soms kan een nachtmerrie omgeduid worden tot een visioen, een dagdroom.' 4)

7.

'En de zon ging over hem op...' Met Gen. 28:11 (Bethel) is dit de enige plaats waar in de verhalen over 'de zon' wordt gesproken. Daar ging de zon onder, hier gaat de zon op. Jacob is door de Eeuwige in het Licht getrokken. Achteraf tenminste, vindt hij dat hij geworsteld heeft met Degene en de Enige op wie het aankomt. Zijn Naam? Ach Jacob, was het zo niet genoeg?

Een Joods raadsel vraagt:

'Wanneer gaat de nacht over in de dag? Hoe kun je de dag onderscheiden van de nacht? Is het als je een hond kunt onderscheiden van een schaap? Is het als je een amandelboom kunt onderscheiden van een vijgeboom? Nee, het is als je in het gelaat van de ander de broeder of zuster kunt herkennen!'

8.

De grens. Altijd weer die grens. Steeds weer die worsteling om daarmee klaar te komen. Aan welke kant van 'de muur' zal het beter zijn?

Jabbok en Jacob, wat een eensluidendheid. De Lethe in de Griekse mythologie, de Jordaan, het water van de doop. Geen mens kan verder zonder deze 'rites de passage'. Een ieder van ons loopt eens aan tegen de grens aan van kunnen, van willen, van geloven, van leven. Grenzen aan de economische groei zullen nodig zijn om niet te (ver-)stikken.

Wie de grens, vaak tegen wil en dank, neemt; of beter, wie door schade en schande bijna gedwongen wordt de grens-gang te gaan komt er niet zonder kleerscheuren af. Wie uiteindelijk tegen zichzelf oploopt en daar niet voor weg loopt (wie ben ik? wat doe ik? wie is mijn naaste? waar gaat met me heen? deze wereld eens rechtvaardig?) die..... komt op het spoor dat 'etwas in der Seele' (Eckhart) affiniteit heeft met God.. 'Ik heb God gezien van aangezicht tot aangezicht en mijn leven is behouden gebleven.' Langzaam komt deze belijde-nis van Jacob op onze lippen.

9.

Tot slot (niet van 'Het' verhaal, wel van mijn aarzelende woorden) de Zegen. Lest best. 'Zegen, hij komt van boven, dat is zeker. Maar wat nog belangrijker is: dat boven en dat beneden, het wezenlijke en het toevallige, zijn nooit uiteen te knippen. Iets hogers, iets volstrekers dan die Zegen is er niet. Er is niet mee te spotten. Je moet het er van hebben. Zonder die zegen ben je nergens. Zegen is niet gemaakt, maar gegeven, gegeven ook als opgave: Zegen om zegen te zijn.' 5

Hoofdstuk 6.

EEN WIJS HART.

JANUARI komt met de DEUR (Latijn:ianua=deur) in huis vallen. Via de deur van de tijd stappen we over naar het nieuwe jaar. Een beetje dubbel nog, zoals de deur-'god' Janus met de twee gezichten; een naar voren en een naar achteren. Het valt niet mee om aan het nieuwe jaar te wennen, in FEBRUARI worden we ziek, krijgen we 'koorts' (latijn: -febris=koorts, vandaar februari). Pas in MAART krijgen we er weer zin in. Als de kou uit de grond is en de winter voorbij kan er weer gevochten (!) worden. De tijd staat in het teken van de oorlog, met de god MARS (vandaar 'maart') voorop. Nu is het jaar pas echt begonnen vonden de oude Romei-nen. Maart is dan ook de eerste maand. Want wie goed telt ziet dat december eigenlijk de TIENDE maand is (decem=tien, vandaar december; septem-(ber)=zeven, octo(ber)=acht, novem(ber)=negen).

De tijd glijdt van jaar naar jaar. Dat wordt zichtbaar bij de 'ouden' en komt overeen met het 'moderne' levensgevoel. Tijd is abstrakt, het zijn wegtikkende klokke-uren. In de tijd kun je ver-drinken, ondergaan. De tijd is ook gulzig, je wordt er door opgeslokt. Tijd is vooral geld. Een uur 'winst' als ik straks met grote snelheid (met tres grande vitesse=TGV-trein) naar Parijs kan. Zo willen we de tijd doden, niet beseffend dat ze ons doodt.

De tijd maakt sentimenteel, want 'uren, dagen, maanden jaren vliegen als een schaduw heen'; en wat de toekomst brengen moge?

Gelukkig staat in Nederland op de drempel van oud en nieuw de komiek. 'Tranen' van het lachen naar gisteren, 'lachende' tranen naar morgen. De komiek trekt de tijd naar beneden en maakt er MENSEN-dagen van.

Ook de bijbel is een tragi-komisch mensenboek. Mensen leven er in de tijd hun DAGEN. Gelukkig 'dagen', want die zijn te overzien. Immers, iedere dag heeft genoeg aan het eigen kwaad. Dagen maken de tijd concreet. 'En het geschiedde in die da-gen...' lezen we met kerst: het zijn de concrete dagen van de potentiaat Herodes tot en met de dagen van Saddam Hoessein en andere brute wereldheer-sers.

Morgen en gisteren omlijsten onze dagen. Het gaat om vandaag, want vandaag komt nooit meer terug: morgen wel en gisteren ook. 'Leer ons zo' onze dagen tellen, dat wij een wijs hart bekomen', zegt 'oudejaars'-psalm 90. Een wijs hart is nodig om de tijden aan te kunnen, om vat op de tijdgeest te krijgen. Het laatste decennium van de twintigste eeuw geeft nu al aan het begin grote onwentelingen te zien, met name

in Oost-Europa. Wat is een juiste analyse? Staan we handenklappend te jui-chen om de 'val van het communisme'? of is er treurnis om het feit dat een socia(a)l(is-tisch) experiment failliet is. Zeker, ook door innerlijk-te tegenstrijdigheden en corruptie? Natuurlijk, als een ideologie teveel in zichzelf keert en de tij-den naar haar hand wil zetten dan geldt wat de dichter W. Barnard ergens schrijft:

'Als er iets ter sprake komt, kijk ik altijd hoe het afloopt. Eindigt het op -isme, dan ben ik er tegen. Er is maar een -isme waar ik sympathie voor voel en dat hoor je zelden, het is: ik vergis me. Tot mijn schrik realiseer ik me, dat dit een aforisme is.'

De tijden verstrijken, onze dagen leven we. Dat ze mogen staan in het teken van de EEUWIGE die de tijden in zijn hand heeft. Dat we ons politieke bewustzijn scherpen vanuit dat blikveld.

'O God, kom terug en sluit vrede met ons.

Stel uw genade niet langer uit,
dat wij ons voortaan in U verheugen;
en geef ons zoveel gelukkige dagen
als wij ellende hebben doorstaan.'
psalm 90

Hoofdstuk 7.

DE WEG.

Wat zien stad en landschap er anders uit als je fietst. Te gemakkelijk rollen doorgaans de kilo-meters onder onze auto-banden door. Je hoeft er niets voor te doen. Bovendien zie je niets anders dan blik en asfalt. Zo zit onze samenleving in elkaar: plankgas. Daarom zitten ook wij mensen zo in elkaar, vervreemd van onze langzame tred, ver verwijderd van het ritme van het hart. Stad en landschap veranderen op slag als je fietst. Het wordt vriendelijker, uitnodigender. Kleine dingen vallen op. Je kunt veel sneller stoppen om naar iets dat opvalt te kijken, of simpel om een plas te doen.

Inspanning.

Maar wat ik het meest enerverende vind is het feit dat je er iets voor moet doen. Trappen, voorover gebogen, wind en regen in je gezicht. Je krijgt oog voor de weg die je gaat, voor de grens die je nadert: Omdat je niet echt getraind bent krijgt het iets van 'afzien', tot het uiterste gaan. Je kunt het ook niet halen, je kunt ook bezwijken, niet tegen een boom met topsnelheid, maar omdat jouw innerlijke 'machinerie' mankementen gaat vertonen. Mijn knie ging op slot zitten. Ik herin-nerde me weer dat ik een voetbalknie had.

De brede en de smalle weg.

Het beeld van 'de weg' is mij door de jaren heen heel lief geworden. Pelgrimsliteratuur daar leef ik van op. Mensen die 'op weg' gaan. Naar Santiago di Compostella bijvoorbeeld. Letterlijk de 'reis van hun leven', immers in die ene

voettocht komt hun hele leven aan het licht. Dwars door Europa lopen talloze wegen naar oude pelgrimsoorden. Onderweg de herbergen en pleisterplaatsen, de kloosters en de gastvrije huizen. Als de pelgrims 'de weg' niet meer weten of zien zitten dan draagt de weg hen. Het 'heilige' ligt a.h.w. ingesleten in deze duizenden voetpaden. Net zo goed als je ook merkt dat op bepaalde plaatsen veel gebeden is, 'in'-gebeden door duizenden mensen voor ons. Wij voegen ons hooguit in. De weg 'naar omhoog' is een 'smalle weg' naar beneden waarop je de woestijn van onze samenleving en de woestijn in jezelf leert zien en doorzien. De 'brede weg' is kunstmatig, je raast er aan jezelf voorbij. Jij neemt die weg, jij neemt die berghelling. Het is pure overheersing zonder oog voor details. De pelgrimsweg onderga je, soms ga je er aan onder-door. Je ervaart jezelf als vreemdeling (pelgrim van 'peregrinus', Latijn voor 'vreemdeling'), als passant, als 'bijwoner'. De 'brede weg' is agres-sie, het zijn mensen die va-nuit hun bastions naar hun voorhoofd wijzen als je te lang aarzelt. Op de 'smalle weg' vinden ontmoet-ingen plaats en worden verhalen verteld. Die oude monnik die jou troost en vertelt van de vele honderden voor jou. Of die mede-reiziger, ook zo'n vreemde vogel. Je leert van hem of haar dat 'alle roem is uitgesloten' en de zegen voor het oprapen ligt voor degene die echt op weg wil gaan.

Het Verhaal van de weg.

Hoe kan het ook anders, maar ook 'Het (bijbelse) Verhaal' gaat over de weg. Het leert ons het geheim van de smalle pelgrimsweg, een weg onder-door. Een lijdensweg soms. Het zegt: verkijk je niet op datgene wat ogen-schijnlijk het beste is. Het spreekt over mensen in en rond grenssituaties en laat zien dat jij en ik die mensen zijn. Zonder de zeggingskracht van het Verhaal (eeuwenoude ervaringen van grensgangers die ons een weg wij-zen) gaan we aan het verbale geweld van onze tijd ten onder. Wie het Woord de mond snoert sluit zich op in een verstikkende monoloog die als dialoog verkocht wordt. Wie het weerwoord als ant-woord onbeert spreekt alleen met zichzelf en zal zichzelf eindeloos repeteren. De geschiedenis herhaalt zich dodelijk als het Verhaal niet inter-rumpeert. De subjektieve ervaring hoe waardevol ook verdrinkt in zichzelf als de zoektocht naar het objectieve wordt opgegeven.

Ontspanning.

Daarom trokken de woestijnvaders en -moeders in de tweede eeuw de woestijn in. In de samenleving, op de heirbanen van het leven konden zij niet 'de woestijn' van dorre droogte en ellende ontdekken. Pas terzijde van die samenleving, letterlijk in de woestijn ontdekten ze hoe woest het in de samenle-ving en het eigen hart toeging. Daar ook gingen ze de demonen te lijf en ontmoetten ze de Ander. Het 'in' maar niet 'van' de wereld hebben deze 'zon-derlingen' tot op het bot doorleefd. Ze werden een vraagbaak voor velen, spirituele leiders en leid-sters, uiterst kritisch t.a.v. het reilen en zei-len van de wereld. Aanwijsbare brandpunten (schroeiplekken?) van God's zon in een angstige wereld.

Het Verhaal leert ons oog te krijgen voor al deze metaforen in en rond ons leven, beelden die verwijzen naar zin en hoop liggen opeens voor het oprapen. Tenminste als je bereid bent 'op de fiets', of 'te voet' te gaan. Je moet er wat voor opgeven om te kunnen 'breken en delen'. Of beter nog, je moet je durven 'over'-geven, toevertrouwen aan de weg die voor je ligt, aan het verhaal dat je

nog tegoed hebt. Of met de woorden van Dag Hammarskjöld
(1905-1961)

De weg,
je zult hem volgen.

Het geluk,
je zult het vergeten.

De kelk,
je zult hem ledigen.

De smart.
je zult haar verbergen.

Het antwoord,
je zult het leren.

Het einde,
je zult het dragen.

DE RELIGIEUZE ZOEKTOCHT VAN VINCENT VAN GOGH.

Maar de weg die ik nu bewandel, die moet ik blijven volgen; als ik niets doe, als ik niet studeer, als ik niet meer zoek, dan ben ik dus verloren, dus ellende over mij. Zo zie ik de dingen doorgaan, doorgaan, dat is wat er moet gebeuren. Maar wat is je uiteindelijke doel, zul je zeggen. Dat doel wordt duidelijker, zal zich langzaam maar zeker gaan aftekenen, zoals de krabbel schets wordt en de schets schilderij, naarmate men serieuzer werkt, het aanvankelijk vage idee verder uitwerkt totdat de eerste vluchtige en voorbijgaande gedachte vaste vorm aanneemt.

(brief 133, Borinage juli 1880)

Het is wonderlijk met Van Gogh. Als je eenmaal met hem begint laat hij je niet meer los. Het is net alsof je ergens bij betrokken raakt waar je tot voor kort wel een vermoeden van had, maar dat door hem stapje voor stapje wordt uitgesproken en uitgebeeld. In woord en beeld, in taal en teken neemt hij je mee en leidt je binnen in een wereld die we misschien een beetje zijn kwijtge-raakt. Wie langs zijn schilderijen loopt, wie zijn briefwisseling leest staat op een gegeven moment oog in oog met zichzelf en met de ... a(A)nder.

Ik heb in mijn zak nog een kwartje en enige centen. Ziedaar de rekening die gij nu begrijpt...

(brief 346, Nuenen 1883)

Het is in het geval van Van Gogh een beetje wrang dat de commercie zich zo op hem heeft gestort. Vincent die met zijn schilderkunst probeerde het 'gewone leven' weer te geven nu als idool. Hij die nauwelijks een stuiver heeft verdiend heeft en bijna in elke brief zijn broer Theo om geld vraagt, deze 'boerenschilder' nu als absolute topper. Dat is echt teveel van het goede. Maar +toch, we laten ons niet afleiden door Van Gogh-koekblikken, -wijnflessen en T-shirts, en ook laten we ons niet dwingen om te kijken door de ogen van de grote geldschieters. We zijn ons bewust dat 'geld' zo werkt, dat ik eerst KLM, Douwe Egberts op het netvlies moet hebben en dat Van Gogh daarbij leuk is te gebruiken. Maar wie deze kunstenaar sponsort moet weten dat hij onder felle kritiek komt. Van Gogh's wereld staat haaks op de kitsch van de commercie. Feilloos had hij door hoe geld en succes kunnen corrumperen. 'Toen ik hoorde dat mijn werk wat succes had en het bewuste artikel las (een eerste, nogal lovend artikel over Vincent in een Frans kunstblad, jjb) heb ik dadelijk gevreesd dat het me opbreken zou; 't gaat bijna altijd zo in 't schildersleven, dat het succes almeê het ergste is.' (brief 630)

Echter ik schilder liever de ogen van de mensen dan cathedralen, want er zit iets in de ogen wat in de cathedralen niet zit, al is die plechtig en al imponeert die - de ziel van een mens, al is het een arme schooier of een meid van de straat, is in mijn oog interessanter.

(brief 441, Antwerpen 1885)

In telegramstijl iets over het leven van Vincent van Gogh (1853-1890). Hij groeit op in een pastorie in Brabant. Daarna is hij werkzaam in de kunsthandel. Als een rode draad door zijn leven lopen zijn pogingen om relaties met vrouwen aan te gaan: om vele redenen lukt het steeds niet. Van jongsafaan is hij gegrepen door het evangelie. Hij wil dominee worden, maar moet uiteindelijk van die poging afzien. Theologie vindt hij te saai, te veel met het hoofd en te weinig met het hart. Maar hij kan evangelist worden, eerst in Engeland, daarna onder de doodarme mijnwerkers in de Boringe in België. Hoe hij zich inzette voor deze arme sloebers, een met hen werd is waarlijk indrukwekkend. Na korte tijd wordt hij afgezet. Zijn 'kerk' vindt dat hij te ver gaat. Dat vinden kerken vaak, je moet maar niet al te concreet worden. Dan LIJKT het alsof de thema's geloof en godsdienst uit zijn leven verdwijnen. Zijn eigenlijke 'roeping' volgt als hij met een ijzeren discipline het tekenen en schilderen onder de knie krijgt. Wat dan uit het diepste van zijn ziel boven komt grenst aan het ongelooflijke. De brieven aan zijn broer Theo begeleiden dit hele proces als een soort innerlijk commentaar. Tijdens zijn leven krijgt hij nauwelijks erkenning. Men vond hem raar, excentriek, zijn schilder'kunst' maar mal. Dat hij nieuwe wegen in de kunst baande werd na zijn dood erkend.

In Zuid-Frankrijk werd hij geestesziek en verbleef er in een inrichting. Hij is vroeg gestorven, 37 jaar oud, met een revolver schoot hij op zichzelf, en stierf enkele dagen later. 1) Hij heeft enorm veel geschil-derd. Van Gogh moest en zou 'het Leven', de 'Liefde' op het doek krijgen.

Uit schilderijen en brieven komt een mens naar voren die zoekt; Vincent van Gogh was een zoeker, een pelgrim, rusteloos trekkend van stad naar stad. Altijd onderweg, arm en berooid ging hij van land naar land. Vincent zien en lezen, dat is een verrassing, een surprise die ons leven ook een beetje 'in kleur' brengt. 'Er is geen schilder die zich -en dat in zo korte tijd- van wat hij was: een wroeter in modder en veen onder een nooit onbewolkte hemel, ontwikkeld heeft tot wat hij werd: de soevereine aanstichter van extatische kleurexplosies. In Antwerpen ging de zon voor hem op en hoe verder hij naar het zuiden trok, hoe hoger zij rees.' 2)

Ik vind het een mooi woord van Victor Hugo: de godsdiensten gaan voorbij, maar God blijft. En dan vind ik het een mooi woord van Gavarni: het gaat erom in dat wat voorbijgaat datgene te grijpen wat niet voorbijgaat. Een van die dingen 'die niet zullen voorbijgaan', is het "quelque chose la haut" (een zeker iets daarboven) en het geloof in God ook, al mogen de vormen veranderen, verandering die even nodig is als de vernieuwing van het groen in de lente.

(brief 253, Den Haag 1882)

Vincent van Gogh is stukgelopen op de uiterlijke verschijnings-vorm van het geloof, op de kerk. Zeker, hij zal daar in België voor zijn kerk geen gemakkelijk persoon zijn geweest, met weinig ge-voel voor tact en compromis. Maar die kerk heeft zijn heilig vuur ook niet in goede banen weten te leiden, noch heeft men oog gehad voor het sociale vraagstuk waar Vincent zich zo voor inspande. Met zijn vader kon hij maar heel moeizaam praten over zijn gedrevenheid. Vincent vond dat zijn vader vast zat aan leerregels en geen oog had voor de ontwikkelingen van zijn tijd zoals ze werden ver-woord in de literatuur van zijn tijd. Vincent verslond deze boeken. Het beroemde schilderij met het boek van Emile Zola en het stilleven van de bijbel geeft aan hoe Vincent tegen kerk en theolo-gie van zijn tijd aankeek. 3) Velen hebben hier uitersten in willen zien: 'La joie de vivre' van Zola en de massieve, mistroostige bijbel. Zola die zoekend de tijdgeest vertolkt en de bijbel die decreeteert en mensen dom houdt. Einde-lijk, zeggen ze, heeft Vincent zich weten te bevrijden van het drukkende gewicht van het geloof. Zijn gelovige periode was een eenmalige religieus-fanatieke oprisping.

Is dat zo? Is het juist om een breuk te construeren tussen de tijd van voor en na Vincent's evangelist zijn. Hier ligt voer voor theologen. Niet om Vincent te annexeren en flauw te zeggen, 'zie je wel, hij bleef toch christen'; nee, dat is enghartig en ook niet aan de orde. Wat wel aan de orde is, is de doorgaande lijn in Vincent's leven.

Huidige studies laten juist zien dat deze bijbelse en kerkelijke fase nodig was om tot de ideeën en gedachten van later te komen. Geen breuk dus, maar continuïteit. Een zo'n studie is: Cliff Edwards, Van Gogh and God, a spiritual quest. 4)

Laten we nog eens terugkeren naar het schilderij van Zola en de bijbel. Twee fouten worden er volgens Edwards gemaakt als je de bijbel en dit boek tegen elkaar uitspeelt. Zoals bekend ligt de bijbel opengeslagen bij Jesaja 53, het prachtige lied van de knecht des Heren. Is dat zwaarwichtig en neerdrukkend? De eerste fout is dat men hier Jesaja verkeerd interpreteert. Maar als tweede wordt ook de roman van Zola verkeerd gezien. Want, de figuur van het meisje Pauline Quenu funktioneert in deze roman op een zelfde manier als de lijdende knecht bij Jesaja. Uiteraard ligt hieronder het conflict met zijn vader, deze vader die voor Vincent het oude en conventionele vertegenwoordigde. Vincent houdt hem als het ware voor dat er geen tegenstelling hoeft te liggen tussen een modern boek en de bijbel, 'zie maar pa, het gaat in wezen om hetzelfde, stel je er voor open en lees het eens een keer.' Want daarnaar was Vincent op zoek, naar 'het wezen' van de dingen. Hij wilde zich daarmee niet vastleggen op een traditie, maar laten zien dat ook de eigen christelijke traditie hooguit een bedding is om de waarheid van deze zoektocht te vinden. "La joie de vivre" vormt nauwelijks een contrast met Jesaja en dat is waarschijnlijk ook niet zo bedoeld door Vincent. Wij echter zijn van mening dat Vincent de roman koos juist omdat deze voor hem de lijdende knecht van Jesaja in moderne gedaante verbeeldde.' Ook Wessels concludeert: 'Bij hem (Vincent, jjb) moet het menselijke niet tegen het christelijke uitgespeeld worden, maar juist het menselijke als de beste vertolking van het christelijke gezien worden.' 6) Hier ligt de reden waarom Van Gogh geen religieuze kunst wilde maken. Het bracht hem in conflict met zijn vrienden Emile Bernard en Gauguin die dit wel rechtstreeks wilden doen. Het 'Hoge' moet voor Vincent zichtbaar en voelbaar worden in het 'lage', in het gewone leven van eenvoudige mensen en wat er tussen die mensen in liefde geschiedt. Daarbij zal de natuur een steeds grotere rol gaan

spelen. We zijn dan in een vol-gende fase van Van Gogh's zoektocht waarin hij al zijn voorgaande visies verenigt.

Als je je verdiept in de Japanse kunst, dan zie je hoe een ontegenzeggelijk wijs en filosofisch en intelligent man zijn tijd doorbrengt met? het bestuderen van de afstand van de aarde naar de maan? neen; het bestuderen van de politiek van Bismarck? neen, hij bestudeert ... een enkel grashalmpje. Maar dat grashalmpje brengt hem ertoe om alle planten te gaan tekenen, vervolgens de jaargetijden, de grote aspecten van de landschappen, tenslotte de dieren, dan de mens. Zo brengt hij zijn leven door en het leven is te kort om het allemaal te doen. Welnu, is dat niet zowat een hele godsdienst die ons geleerd wordt door die Japanners die zo eenvoudig zijn en die in de natuur leven alsof zijzelve bloemen waren?

(brief 542, Arles 1888)

En ik deel de mening van J. Dijkman als hij schrijft: 'Het is niet uitgesloten dat juist doeken als die van Van Gogh iets in mensen wakker roepen dat in hen "sluimert", maar niet tot leven gewekt wordt, noch in het openbare, noch in het kerkelijke leven. Mogelijk "tovert" het werk van Van Gogh hun in hun onttoverd bestaan een wereld voor ogen, die op artistieke wijze verwijst naar wat in hen sluimert. Mij bekruipt wel eens de gedachte, het gevoelen, dat mensen het "geloof", dat ze in zich dragen, niet graag en vooral niet te vlug "ingevuld" willen zien. Er bestaat zoiets als de "rijping van het verlangen". Er schuilt wellicht meer "religie" in dat verlangen dan wij voor mogelijk, en Karl Barth en Dietrich Bonhoeffer voor lief hielden.' 8)

Soms echter, heel even komt het zoeken tot rust. Dan, als in een flits komt boven wat in de diepte opwelt. 'O, mijn beste broer, soms weet ik zo goed wat ik wil. Ik kan het in het leven en ook in de schilderkunst wel stellen buiten een God, maar ziek als ik ben, kan ik het niet stellen buiten iets dat groter is dan ik-zelf, dat is mijn leven, het vermogen tot scheppen.' (brief 531, Arles 1888)

Hoofdstuk 9

Een meditatief portret van Dag HAMMARSKJÖLD

In het jaar 1961 komt Dag Hammarskjöld, secretaris generaal van de Verenigde Naties, in Afrika bij een vliegtuigongeluk om het leven. Hij was daar om een conflict in de Congo bij te leggen. Hammarskjöld was tijdens zijn leven een bekend en vermaard diplomaat, met groot gezag in de internationale politiek.

Wat hem echter het diepste bewoog kwam aan het licht, toen men na zijn dood in zijn flat in New York een dagboek vond met de titel 'Merkstenen'. Opeens werd de 'buitenkant' van deze internationale politicus aangevuld met een tot dan toe onbekende 'binnenkant'. Vanaf die tijd hebben vele Hammarskjöld's inspirerende zoektocht mee kunnen maken. Tot vandaag toe. Evenals de dagboeken van Ety Hillesum en Dietrich Bonhoeffer zijn ook de woorden van Hammarskjöld een 'verrassing' voor de mensheid. Immers, wie uit één stuk wil leven, in intimiteit en solidariteit, ervaart op een dag dat ook hij of zij zal moeten leren drinken uit eigen bron. Aan die bron ontdekt hij een Naaste. Oorsprong van de bron.

Een meditatiefportret van Dag Hammarskjöld

In het jaar 1961 komt Dag Hammarskjöld, secretaris generaal van de Verenigde Naties, in Afrika bij een vliegtuigongeluk om het leven. Hij was daar om een conflict in de Congo bij te leggen. Hammarskjöld was tijdens zijn leven een bekend en vermaard diplomaat, met groot gezag in de internationale politiek. Wat hem echter het diepste bewoog kwam aan het licht, toen men na zijn dood in zijn flat in New York een dagboek vond met de titel 'Merkstenen'. Opeens werd de 'buitenkant' van deze internationale politicus aangevuld met een tot dan toe onbekende 'binnenkant'. Vanaf die tijd hebben vele Hammarskjöld's inspirerende zoektocht mee kunnen maken. Tot vandaag toe. Evenals de dagboeken van Ety Hillesum en Dietrich Bonhoeffer zijn ook de woorden van Hammarskjöld een 'verrassing' voor de mensheid. Immers, wie uit één stuk wil leven, in intimiteit en solidariteit, ervaart op een dag dat ook hij of zij zal moeten leren drinken uit eigen bron. Aan die bron ontdekt hij een Naaste. Oorsprong van de bron.

Om in de stijl van Hammarskjöld te komen volgen hier een drietal teksten, door de jaren heen geschreven. Het zijn centrale teksten, heel beslissend in zijn leven en de structuur van het dagboek.

'Verder word ik gedreven,
een onbekend land in.

De grond wordt harder,
de lucht prikkelender, kouder. Aangeraakt door de wind vanuit een onbekende einder trillen de snaren in afwachting'.

'God sterft niet op de dag dat wij niet meer in een persoonlijke God geloven, maar wij sterven op de dag dat het leven voor ons niet meer doorstraald wordt door de schittering van het steeds opnieuw geschenken wonder, vanuit bronnen die ieder verstand te boven gaan'.

'Ik weet niet wie - ofwat - de vraag stelde. Ik weet niet wanneer Zij gesteld werd. Ik herinner me niet dat ik antwoordde. Maar eens zei ik ja, tegen iemand - of iets. Vanaf dat moment heb ik de zekerheid dat het leven zinvol is en dat mijn leven, in onderwerping, een doel heeft...'

let dagboek van Dag Hammarskjöld zou je samen moeten lezen. Flarden van teksten, zwerfkeien in een mensenbestaan. Kleine oriëntatiepunten, neergeschreeven en op momenten dat het leven even oplichtte. Van jaar tot jaar, zich voortbewegend over een heel mensbestaan wordt een weg zichtbaar. Langzaam vult zich het beeld van een menskind, hoe deze mens het

leven heeft beleefd en gezien. Een zoektocht is het, bijna een pelgrimage. Wie ben ik eigenlijk? Waarheen gaat het met mij?

De anderen om mij heen, hoe verhouden die zich tot mij? De wereld, de samenleving; zit er richting in, zal eens ieder mens tot zijn of haar recht komen?

Geen gemakkelijke teksten zijn het die er staan. Samen- gebald geven ze weer wat deze man bewoog. Herlezen en nog eens lezen is noodzakelijk. Om er vat op te krijgen is het ook noodzakelijk kennis te nemen van Hammarskjöld's omgeving, zijn milieu, zijn afkomst. En dan natuurlijk het land Zweden met de nog oneindig onge- repte natuur. Zweden 'proeven' brengt ons dichterbij zijn biografie. Altijd is iemands levensverhaal voorwaarde voor echt kennen. Met name in de christelijke gemeente. Daar is anonimiteit uit den boze. Als wij persoonlijk niets van elkaar weten, als wij in een kerkdienst aanschuiven en aan het eind gedag zeggen zonder de logen-blik', hoe zouden wij elkaars 'gaan en staan' be- grijpen? Hoe zouden we met elkaar kunnen 'breken en delen' als we niet weten van de bochten en scheuren op elkaars levensweg. Mensen lichten op tegen de achter- grond van de eigen zoektocht. Ja, nu zie ik het, daarom reageer je vaak zo... omdat je al heel vroeg je ouders hebt verloren.' 'ja, 't is waar ook, je bent werkloos, daarom ervaar je dat onrecht zo scherp.' 'Had dat eerder verteld in ons midden dat je homoseksueel bent, dat je lijdt aan de miskening ervan.' Hoe vaak horen we niet om ons heen; 'ja zeg, als ik dat geweten had!' Persoonlijke omgang, een vertrouwde omgeving, je veilig voelen. Als een gemeenschap dat heeft dan bloeien mensen op, komen tot zichzelf.

Maar, de teksten en gedachten van Hammarskjöld voeren verder. Ongetwijfeld zou hij toegeven dat een mens groeit aan de ander. Wie zou dat willen ontkennen. Hammarskjöld echter dringt de eenzaamheid binnen, zijn eigen eenzaamheid. Hij daalt af (of, voert omhoog) naar een punt waar de medemens niet meer bijkan. 'Verder word ik gedreven, een onbekend land in.' Hij grijpt naar beelden, naar de ijle lucht van het Zweedse berglandschap. Het zijn de 'diepe roerselen van de ziel'. Daar waar ieder mens leeft, daar waar de kern van het bestaan klopt. 'Merkstenen' neemt ons mee op die lange weg naar binnen. 'De langste weg is de weg naar binnen'. Laten we eerlijk zijn. Ieder kent die momenten, die vliegen van eenzaamheid. Wij zouden onszelf voor de gek houden door ze van ons af te wijzen. En, veelal houden we onszelf voor de gek! Want wie wil herinnerd worden aan de eigen onafheid, aan de gebrokenheid van het eigen leven. Dus, dichtstoppen. Verderleven, overgaan tot de oppervlakte van de dag. Zeker, het is verdacht om te spreken over 'geestelijk leven'. Om nog maar te zwijgen over 'mystiek'. Met name in mijn eigen

kringen voelen we er huiver bij. Toch gaat het hier over zaken als deze, aan de hand van iemand als Harnmarskjöld. Zeker, onze huiver is terecht. Er is veel kaf onder het koren. Er is veel psychologische navelstaarderij. Hoe zit dat o.a. met de 'New Age', de nieuwe-tijd-beweging die ino- menteel opbloeit en profeteert over een ophanden zijnde Aquariustijdperk? We moeten alert zijn wanneer onder de noemer van spiritualiteit en mystiek wereldvreemde en a-politieke denkbeelden worden verkondigd. Een 'Heenreis' (titel van een boek van Dorothee Sölle over

denkbeelden worden verkondigd. Een 'Heenreis' (titel van een boek van Dorothee Solle over deze thematiek) wordt nooit iets zonder terugreis. Met beide voeten op de aarde s.v.p.

4.

Dag Hammarskjöld stond midden in het leven. Meer dan wie ook heeft hij ervaren wat het is om de smalle marges van het politieke bedrijf af te tasten en veranderingen te bewerkstelligen. Wellicht vonden politieke tegenstanders van de VN het nodig om hem uit de weg te ruimen. De ware toedracht van het vliegtuigongeval zullen we wel niet meer aan de weet komen. En toch, temidden van dit politieke geharrewar, heeft deze 'kluizenaar in New York' ons een boek nagelaten dat sterk mystieke trekken vertoont. Er zijn er die Hammarskjöld een mysticus noemen. Dit vooral vanwege de ontdekking dat hij in zijn eenzaamheid, in de intimiteit van het eigen bestaan ontdekte dat hij niet alleen was. Er blijkt een 'Metgezel', een bondgenoot. "Vanaf 1953 (het jaar dat hij aantrad bij de VN) veranderen toon en inhoud van Hammarskjöld's dagboek, en wel op abrupte wijze. Introspectieve monologen maken plaats voor een religieuze dialoog. Morele overwegingen wijken voor teksten van gebed" 1) Het vragende wordt steeds meer be-'vestigend', letterlijk 'vastgemaakt' aan de Bron van Leven. De idee wordt steeds meer een 'persoon'. Iets wordt gaandeweg iemand. En alles wrikt toe naar die 'belijdenis' uit 1961.

'Ik weet niet wie -of wat- de vraag stelde. Ik weet niet wanneer zij gesteld werd. Ik herinner me niet dat ik antwoordde. Maar eens zei ik ja, tegen iemand- of iets. Vanaf dat moment heb ik de zekerheid dat het leven zinvol is en dat mijn leven, in onderwerping, een doel heeft. Vanaf dat moment heb ik geweten wat het wil zeggen, 'niet om te zien' of 'zich niet te bekommeren om de dag van morgen.'

Wij zouden bij onszelf moeten nagaan of wij op onze levensweg ook dergelijke momenten kennen en ervaren. Niet dat we mensen als Hammarskjöld moeten willen nabootsen. Maar toch, ook wij kennen die momenten van 'overrompeling'. Opeens zit je tegen jezelf aan te kijken. Je voelt je gedragen door iemand die 'groter is dan het eigen hart'. Het zijn momenten van overgave. Uit het dagboek:

'Uw naam worde geheiligd
niet mijn naam
Uw rijk kome
niet het mijne
Uw wil geschiede
niet de mijne
Geef ons vrede met U
vrede met mensen

vrede met onszelf
en bevrijd ons van vrees.'

De inhoud van het woord 'overgave' was voor mij een ontdekking naast de woorden 'gave' en 'opgave'. Veelal ervaren we het leven met haar zorgen als een opgave. Zwaar valt ons die weg als we niet ontdekken dat de opgave ontspringt aan de gave. Het leven is van godswege gegeven, als gift en als gave pro deo. Pas vanuit die gave krijgt onze opgave relief en zin. Anders gezegd: het werken aan de wereld in een actief leven is zinvol, juist en met name voor de ander, als het geboren wordt uit een mogen. Je mag! Als het een moeten wordt gaat de lol eraf en wordt de activist een chagrijn die niet meer lachen kan. De glimlach van bisschop Tutu spreekt boekdelen. Het is een evangelisch tarten van de machthebbers in Zuid-Afrika. Wie de balans tussen gave en opgave in evenwicht krijgt kweekt lange adem en uithoudingvermogen op de persoonlijke en maatschappelijke weg.

De mysticus echter voegt aan de begrippen gave en opgave een derde element van 'overgave' toe. 'Verder word ik gedreven...'. "Christelijke mystici spreken van religieuze 'passiviteit', omdat zij overtuigd zijn dat de mysticus God 'ondergaat'. God 'overkomt' hen, zonder dat de mens zelf deze ervaring hoe dan ook kan bewerkstelligen, verhaasten of zelfs in banen leiden door welke ascetische praktijken, gebedsoefeningen of 'sfeer-scheppende' omstandigheden dan ook." 2).

Willen we ons oefenen in 'geestelijk leven' (en daardoor sta je radikaal, tot aan de wortels- de radices- in de wereld) dan kunnen we niet om de 'getuigenissen' van mensen als Hammar skjold heen. Te lang is deze 'bevindelijke' kant van de theologie een ondergeschoven kindje geweest. Terwijl we leven in een tijd die getergd wordt door een overdadig consumisme ('grijp wat je grijpen kunt'), terwijl mensen steeds meer worden tot verlengstukken van technische apparaten, moet er weer een hart gaan kloppen.

Bij Hammar skjold klopte dit hart hevig en hij schroomde niet te vertellen van die Ene die hij ontdekt heeft op zijn zoektocht. Hij schreeuwde het niet van de daken zoals sommige delen van de christenheid dit menen te moeten doen. Nee, hij noteerde en leefde vanuit zijn ontdekking. Misschien kunnen we beter zeggen: Hammar skjold heeft zich laten vinden. Hij ontdekte dat mensen over 't algemeen niet naar God zoeken, maar dat God hen zoekt. "Ik ben het vat. De drank is van God. En God is de dorstende."

5.

Dit alles mag en hoeft niet in mindering te komen op onze maatschappelijke inzet. Integendeel, waar een hart klopt nemen handen zaken op die zonder het hart zouden verstikken. Te hard-handig worden we als het hart ons doen en laten niet corrigeert. Daarom ook zijn Hammar skjold's aantekeningen zo waardevol. Midden in het politieke leven zijn zijn dieptepeilingen neergeschreven, als weg-wijzers, als punten van houvast.

Politiek en mystiek: het zijn twee zijden van een medaille. Laten we, voor we in de gordijnen springen bij het woord 'mystiek', eerst proberen het theologische gehalte ervan te onderkennen. Of bijvoorbeeld Karl Barth in zijn verzet tegen alles wat met mystiek te maken had niet een bepaald soort mystiek op het oog had en daarmee alles over een kam schoor. Juist uitgerekend bij Hammar skjold en ook andere mystici is God herhaaldelijk de 'gans Andere'. Geloofservaring en -bevinding moeten, met inachtneming van de terechte kritiek erop, een nieuwe kans hebben. De bijbel staat er vol mee. Levende mensen, toen en nu, laten zich niet in exegetische schema's wringen. Het theologische voorwerk van de voorganger/ster wordt pas verkondiging als het door de levende ervaring van de gemeente heengaat. Leeftocht voor

onderweg, rantsoen om de lange mars tegen onrecht en onderdrukking vol te houden. Deze (politieke) pelgrimstocht doemt op in het leven van mensen als Dag Hammarskjöld.

ZOEKTOCHT.

Heb ik, nu we aan het eind van dit boek zijn aangekomen, iets gevonden? Heeft het zoeken iets opgeleverd? Ben ik iemand tegengekomen op mijn weg? Was ik iets kwijt, of was ik misschien ZELF zoekgeraakt? Of heeft dat met elkaar te maken: iets of iemand kwijt zijn en daardoor ZELF zoekra-ken? Mist onze westerse cultuur 'iets' waar-door ze zo van slag is geraakt en er zo onnoeme-lijk veel onrecht geschiedt?

De vragen brengen mij in een dilemma. Want ener-zijds is het eigen aan geloven dat het zoeken 'ergens' tot rust komt. Maar anderzijds, o die snelle antwoorden, die zekerheden van kerken en theologen. Ze dreigen de zoektocht van mensen over te slaan. Ze komen zo gauw met 'oplossingen', ook als het oplossingen van progres-sieve snit zijn. Dat is het verrukkelijke van bijbelverhalen, dat ze nog zoveel openlaten, ech-ter zonder vaag en onduidelijk te worden. De lezer kan zich zelf zo in de verhalen invoegen en bij-voorbeeld mee op zoek gaan naar dat ene muntje of dat ene schaap (Lukas 15). Er wordt gevonden, maar het zoeken is minstens zo belangrijk, 'zoekt en gij zult vinden'. (Lukas 11:9)

In het zeer leeswaardige boekje van Chris van der Heiden 'Monnik zonder God' duidt de schrijver in dit kader op het onderscheid tus-sen monnik, atheïst en agnost. Zijn sympathie ligt duidelijk bij de monniken. Hij maakte ze als jongetje van huis uit mee. Alleen kan hij hun 'geloof' niet delen, het feit dat ze hun zoektocht tot rust laten komen. "Ge-vonden", roepen ze en noemen het God. En al vervallen ze bij een uitleg van de betekenis van dat woord aanhoudend in beschrijvin-gen die voor een buitenstaander abracadabra zijn of op hetzelf-de neerkomen als de waarheid voor filosofen, de poëzie voor Slauerhoff of het zoeken voor Rilke, voor hen en hun medestanders vertegen-woordigt dit woord het hoog-ste, het enige dat werkelijk bestaat. Letterlijk BESTAAT, buiten hen. Maar zoals achter de gevel van een huis de verlan-gens van de bewoner verborgen gaan, zo verhuult het woord God de oorspronkelijke intentie van monni-ken: zoeken, verlangen, heimwee, hoop. De gelovige zal dit nooit kunnen erkennen want het is het eind van zijn zekerheid. De atheïst zal dit gemijmer met een ongeduldig gebaar van tafel zwiepen want zo begint zijn twijfel. Waarschijnlijk zal de agnost het begrijpen: tenslotte is hij in de trits de enige voor wie het zoeken - niet het vinden - doorslaggevend is.' 1) Ik denk dat Van der Heijden hier feilloos ons (post-)moderne levensgevoel vertolkt. Het 'GROTE VERHAAL' met haar grote uit-gewerkte antwoorden is voorbij, zegt de postmoder-nist. 2) Niet dat de hij of zij een onverschillig iemand is. Nog eens Van der Heijden: 'Wat me ontgaat is de invul-ling, het verlangen naar een eindpunt, naar zeker-heid. Toch voel ik me aan hen (de monniken en de paters, jjb) uiteindelijk meer verwant dan aan die andere arrives, de thuisblij-vers van wie het gros zich in reli-gieuze zaken -met dezelfde zekerheid maar zonder tocht- atheïst noemt. Angsthazen zijn ze, met het platte gelijk aan hun kant. De kortste verbinding lijkt inder-daad een rechte lijn. Wat niet met het gereedschap uit de binnenzak opgeme-ten kan worden lijkt werke-lijk onbetekenend. Twee plus twee is vier, niet-waar. (...) Toch is mijn vriend die ander. Met onrustig temperament zwalkt hij van haven naar haven. Hij is filosoof, dich-ter, jour-nalist. Nieuwsgierig maar zonder illusies dwaalt hij ver-der, altijd verder. Op zoek. Alleen. Hij is de monnik zonder God.'

De gelovige in mij neemt het voortdurend op tegen de agnost, die ik ook ben. Toch, de agnost zal eindeloos blijven zwerven en zoeken en daardoor wellicht ook afgeleid worden van de zaak

waarom het gaat, het politieke engagement voor een rechtvaardige samenleving. De gelovige in mij houdt mij daarom steeds voor: 'er is toch al eens iemand uit de dood opgestaan' (vrij naar Oosterhuis). Er zijn toch voor onze ogen Daden van recht en gerechtigheid geschied, weet je nog, daar, toen, die Ene. Dan kan ik ook volmondig met Miskotte meespreken: 'Wie Hem ontmoet, kan niet meer zoeken; wie Zijn hart kent aan de eigen hartslag, "schreeuwt" het uit van vreugde midden in de graf van het blote bestaan: "Abba! Vader!" (Rom. 8:15). "Ik ben gevonden door hen, die naar Mij niet zochten; Ik ben openbaar geworden aan hen, die naar Mij niet vroe-gen." (Rom. 10:20) De Messias is in het heden getreden en Hij heerst tot aan de einden der wereld. De pax Christi is over het aardrijk verbreid, overal waar de verwondering gevonden-te-zijn een oneindig overwicht heeft over alle andere, hetzij zoete, hetzij bittere, ervaringen.'³⁾

Dit is uitbundige geloofstaal, wal al te masculien voor onze oren, maar geworteld in de verwondering waar we dit boekje mee begonnen. De vraag of elke zoektocht tot deze belijdende uitbundigheid komt is het geheim en de worsteling van ieders mensen-leven. Wel proef ik bij velen, en zeker bij mij-zelf, het voortdurende heimwee ernaar; God alles in allen.

'Ik ben geen leidzame loods, geen
leerlooier van geleiband geluk, geen leraar
van loodzwaar geloof, veeleer een
losbol die, in lommen desnoods,
de ontlading van God zoekt in alles.' 4)

noten:

Inleiding.

1. Barnard, W., Bezig met genesis. Van hoofde aan, Baarn 1983, p.13

hoofdstuk 1

1. Miskotte, K.H., ...als een die dient. Volledige uitgave van het "Gemeentebladje Cortgene". Baarn 1976, p. 341/342

2. Olst, E.H. van, Abraham Joshua Heschel - Chassied en Geleerde. IN: Werkschrift voor leerhuis en liturgie, 8 (1988) 5/6, p. 51

3. Heschel, A.J., In het licht van zijn aangezicht. De betekenis van het gebed in de joodse gedachtenwereld. Utrecht z.j., p.15

4. a.w., p.41/42

5. Oosterhuis, H., Gaan waar geen weg is. Baarn 1979, p.60.

'Komt verwondert U hier mensen' is eerder gepubliceerd
in het dagblad Trouw van 24-12-1988.

Hoofdstuk 2.

1. Hammarskjöld, D., Merkstenen. Nijmegen 1983, p. 48.

2. geciteerd in: Maas, F., Er is meer God dan we denken. Essays over spiritualiteit. Kampen 1989, p.126.

Hoofdstuk 4

1. Andriessen, H.C.I., Naar het land dat ik U wijzen zal. De spiritualiteit van het pelgrimeren. Tielt 1986. De citaten komen uit het hoofdstuk 'Weg en grens', p. 42 e.v.

Hoofdstuk 5.

1. Witkam, J., Spiegelbeeld. Bijbelse symbolen in de werkelijkheid van het dagelijks leven. Hilversum 1977, p. 15 e.v.
2. Dijk, P(aul) van, bij een afscheid. (brochure met de af-scheidsdienst van ds. Paul van Dijk van het studentenpasto-raat in Enschede op 1-6-1980/ niet in de handel)
3. Fokkelman, J.P., Oog in oog met Jacob. Assen 1981, p. 114
4. Van Dijk, a.w.
5. Kilsdonk, J. van, Gezegend de onzienlijke. Kampen 1988, p. 28.

Hoofdstuk 7

1. Hammarskjold, D., a.w. p. 146.

Hoofdstuk 8

1. Nater, J.P., Vincent van Gogh. Een biografie. Rotterdam 1989. In hoofdstuk 15 geeft Nater een aantal theorieën over Vincent's ziekte.
2. Hermans, W.F., Vincent Literator. Amsterdam 1990, p.34.
3. Hulsker, J., Van Gogh en zijn weg. Het complete werk. Amsterdam 1989/ schilderij nummer 946. Ook Hulsker geeft voeding aan de gedachte van een breuk wanneer hij als commentaar bij dit schilderij schrijft: '...dat de machtige, bijna verpletterende grote bijbel zijn gestorven vader en diens wereld vertegenwoordigt, waartegenover (curs. jjb) de schilder dan het kleine, veelgelezen en vertrouwde boekje stelt dat de zijne representeert.' (p. 206)
4. Edwards, C(liff)., Van Gogh and God. A creative spiritual quest. (Loyola University Press) Chicago/Illinois 1989.
5. Ook Jan Hulsker schrijft in een interview in Trouw d.d. 29-6-1987: 'Waarom hij daartoe (het schieten op zichzelf, jjb) overging? Mijn theorie is dat Vincent zijn broer niet langer tot last wilde zijn.'
6. Wessels, A., Een soort bijbel. Vincent van Gogh als evangelist. Baarn 1990, p. 138.
7. Kodera T(sukasa)., Japan, Van Gogh's utopia. IN: Imitation and inspiration. Japanese influence on Dutch art. Amsterdam 1989, p. 99 e.v.
8. Dijkman, J., in de Bazuin van 30-3-1990.

Dit artikel is eerder gepubliceerd in Tijd en Taak van

Hoofdstuk 9.

1. Arts, H., Een kluizenaar in New York. De spiritualiteit van Dag Hammarskjöld. Antwerpen/Amsterdam 1986. Hieruit de cita-ten 1 en 2.
zie ook: Stolpe, S., Dag Hammarskjöld. Geestelijk profiel, Hilversum/Antwerpen 1965.

Dit artikel is eerder gepubliceerd in In de Waagschaal van 7 mei 1988.

Hoofdstuk 10.

1. Heijden, C. van der, Monnik zonder God. Een tocht naar het kloosterleven, Utrecht 1988, p. 96/97
2. Over het post-modernisme en de discussies hieromtrent zie:
Bulhof, I.N., J.M.M. de Valk (red.), Postmodernisme als uitdaging, Baarn 1990
3. Miskotte, K.H., Feest in de voorhof. Sermoenen voor randbewoners, Amsterdam, 1951, p. 44/45
4. Het gedicht is van Henk Kooijman en wordt geciteerd in: Besten, A. den, Ter gedachtenis van een niet-herdachte. Henk Kooijman 1928-1988, IN: Werkschrift voor leerhuis en liturgie, 9 (1988) 2/3, p. 47.

Andere boeken van de auteur:

Jurjen Beumer schreef samen met Evert van der Poll Vroom en Radikaal. Het noodzakelijke gesprek tussen evangelischen en basisbeweging. Met een bijdrage van dr. H. Berkhof. Baarn 1986.

Jurjen Beumer schreef in en redigeerde de volgende boeken:

-Preken tegen de bierkaai. De keuze van een kritische gemeente
Amersfoort 1984.

-

Karl Barth. Een theologisch portret. (samen met G.H. ter Schegget)
Baarn 1986.

-Als de hemel de aarde raakt. Spiritualiteit en mystiek.
Ervaringen.
Kampen 1989.

-Bevrijdingstheologie. Vormen en varianten.
Baarn 1990.

Jurjen J. Beumer (1947) is hervormd predikant voor Sociaal Basis Pastoraat in Haarlem.